

Izkušnje in izzivi pri delu s priseljenimi otroki v osnovni šoli

Nina Grabljevec, dipl. splošna jezikoslovka in prof. slov. jezika
s književnostjo, Osnovna šola Lucija

Članek obravnava potek in trenutno zakonodajo na področju vključevanja priseljenih otrok v slovenske šole. Predstavljene izkušnje in rezultati so pridobljeni v mednarodnem projektu MiCreate, v katero sem bila vključena kot učiteljica slovenščine v osnovni šoli. V teoriji obstaja kar nekaj dokumentov, ki urejajo področje vključevanje priseljenih otrok v izobraževanje, v praksi pa le-ti niso zavezujoči in še ne ustrezno vpeljeni, zato se način vključevanja učencev in dijakov med šolami zelo razlikuje. Šole se pogosto znajdejo pred izzivi, kako priseljene otroke vpeljati v vzgojo in izobraževanje ter zagotoviti vsem otrokom ustrezne izobraževalne izkušnje, pri tem pa jih voditi tako, da doživljajo sprejetost, uspeh in zadovoljstvo.

Uvod

Šola ima osrednjo vlogo pri vključevanju priseljenih otrok v družbo, pri čemer je zelo pomembno zgodnje vključevanje otrok v izobraževalni sistem (Evropska komisija 2017, Janta in Harte 2018). V Sloveniji se z vprašanjem vključevanja otrok migrantov v šolsko okolje intenzivneje ukvarjamo v zadnjih dveh desetletjih. Medkulturnosti, medkulturnemu sožitju in jezikovni, religiozni ter kulturni raznolikosti je v izobraževanju namenjeno vse več pozornosti. Vključevanje priseljenih otrok je vključeno tudi v zakonodajo in različne dokumente, ki pa pogosto podajajo le okvirne usmeritve, izvedba pa je prepuščena posameznim šolam. Pri vključevanju priseljenih otrok se zato učitelji in drugi šolski delavci soočajo z različnimi izzivi, s katerimi se bolj ali manj uspešno spopadajo.

V nadaljevanju predstavljene izkušnje slonijo na rezultatih mednarodnega projekta MiCreate (za več glej Sedmak idr. 2020) in lastne šolske prakse, v katero sem vključena kot učiteljica slovenščine v osnovni šoli. V okviru projektnih aktivnosti je bilo opravljenih 54 intervjujev s šolskimi delavci v 16 osnovnih in srednjih šolah ter z 12 fokusnimi skupinami. V vseh šolah je bil opravljen intervju s predstavnikom šole, v sedmih šolah pa so bili nato opravljeni še intervjuji z učitelji, šolskimi svetovalnimi delavci in drugimi delavci šole, ki se pri svojem delu srečujejo s priseljenimi otroki, ter fokusne skupine. Raziskava je potekala med junijem in decembrom 2019¹ in je del obširnejšega projekta. V nadaljevanju predstavljam le nekaj tem in z njimi povezanih izkušenj o vključevanju priseljenih otrok v slovenski šolski sistem.

Izkušnje in izzivi pri izobraževanju priseljenih otrok

Vključevanje priseljenih otrok v izobraževanje je določeno v številnih zakonih². Osrednji dokument, ki naslavlja vprašanje vključevanja priseljenih otrok, je *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*, ki ga je v letu 2007 sprejelo tedanje Ministrstvo za šolstvo in šport. Slednje je tudi odgovorno za oblikovanje izobraževalnih politik in koordinacijo smernic na nacionalni ravni. Strategiji je leta 2012 sledil dokument *Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole*. Izvedenih pa je bilo tudi nekaj večjih nacionalnih projektov, ki se tičejo teh vprašanj, kot npr. v zadnjih letih *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja: Izboljšanje usposobljenosti strokovnih delavcev za uspešnejše vključevanje učencev in dijakov priseljencev v vzgojo in izobraževanje* (2013–2015)³, *Izzivi medkulturnega sobivanja*⁴ (2014–2020), *Le z drugimi smo*⁵ (2016–2021), ki so vnesli pomembne spremembe na tem področju.

Najaktualnejši dokument *Predlog programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja* (Rutar idr. 2018) se vprašanja vključevanja priseljenih otrok loteva celostno, predvsem pa ponuja konkretne predloge sprememb na različnih področjih vključevanja priseljenih otrok v šole, prav zaradi številnih izzivov, s katerimi se učitelji soočajo. Pri tem je težava, da številne predlagane spremembe in dopolnila niso zavezujoči in še ne ustrezno vpeljeni v prakso, zato se način vključevanja učencev in dijakov med šolami zelo razlikuje.

¹ Raziskava je del obsežnejše raziskave, za več informacij glej <http://www.micreate.eu> in Sedmak idr. 2020.

² Npr. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakon o osnovni šoli, Zakon o gimnazijah, Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju, Zakon o začasni zaščiti razseljenih oseb, Zakon o tujcih, Zakon o mednarodni zaščiti, Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli, Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva.

³ <http://uvop.medkulturnost.si/>

⁴ <http://www.medkulturnost.si/>

⁵ <https://ledrugimismo.si/>

Sprejem priseljenih učencev in dijakov, prilaganje in individualiziran pristop

V Sloveniji ni poenotenega sprejema učencev in dijakov v osnovno oziroma srednjo šolo. V nekaterih šolah, zlasti tistih, ki tudi sicer poudarjajo kulturno, jezikovno, etnično raznolikost, uvajanju namenijo več pozornosti, v drugih manj. Posamične šole organizirajo uvodne dneve, namenjene učencem oziroma dijakom in staršem, vključujejo osebe, ki se ukvarjajo s priseljenimi otroki, kot so npr. multiplikatorji, ki sodelujejo pri sprejemu in vključevanju otrok, vendar so to pogosto projektne ali druge kratkoročne oblike zaposlitve in dejavnosti, ki so začasne in ne predstavljajo redne in trajne prakse. Posamezniki – učitelji, ravnatelji, svetovalni delavci – imajo tako osrednjo vlogo pri ustvarjanju okolja, v katerem se priseljeni otroci dobro počutijo, pri čemer pogosto nimajo ustreznih programov in smernic. Na vprašanje, ali imajo kakšen protokol vključevanja dijakov, je učiteljica v srednji šoli odgovorila:

V glavnem je prepuščen razredniku in njegovi intuiciji, koliko se bo sposoben prilagoditi. Tu bi definitivno potrebovali neki poenoten program. /.../ Včasih pomoč poiščemo med sošolci, nekateri potrebujejo toliko pomoči, da sošolci enostavno temu niso kos in smo iskali koga zunanjega. Pogosto sem sodelovala s kakšnimi inštruktorji, jim svetovala, oni so meni poročali. (učiteljica, SŠ)

V eni od šol, v katero se vsako leto vključi veliko priseljenih učencev, poudarijo pomen individualiziranega pristopa:

Z vsakim, ki pride, se spoznamo, družino odpeljemo k učiteljici, predstavimo učenca. Razred je po navadi tudi pripravljen, da bo dobil novega prijatelja, da on prihaja iz Sirije itd. Povemo: ta in ta prihaja, razred je pripravljen, na ta način individualizirano pristopimo. Seveda je on takoj

vključen v pripravljalnico, dobi tutorja, ki skrbi prav za njega, da mu pokaže, kje je stranišče, kje je jedilnica in vse ostalo, tako da pristopamo zelo individualno. (ravnatelj, OŠ)

Čeprav je uvedba individualnega načrta aktivnosti eno od priporočil *Predloga programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja* (Rutar idr. 2018), pa ga uvajajo le na posameznih osnovnih šolah, v srednjih šolah pa praviloma ne. Individualni načrt naj bi bil pripravljen v sodelovanju s priseljenim otrokom in njegovo družino in opredeljuje cilje, aktivnosti, prilagojeni način ocenjevanja, dodatno učno pomoč itd. Svetovalna delavka je proces priprave individualiziranega programa z vključevanjem staršev opisala takole:

Potem obvezno staršem že pri prihodu povem, da ima otrok status priseljenca prvo leto, drugo leto. Pa povem, kakšne pravice ima, kakšne ugodnosti, kakšne prilagoditve ima prvo leto in kakšne drugo leto. Povem, da pripravimo individualiziran program za tega otroka. Jaz ga nastavim. In obvezno je tudi razrednik zraven, ki pri tem sodeluje. In izvajalci dodatne strokovne pomoči. To pripravimo, seveda, ker otroka moramo spoznati, nekje v roku enega meseca zagotovo ta program pripravimo in povabimo starše. Torej celotna strokovna skupina povabi starše, obrazloži ta program, navadno starši nimajo nobenih pripomb, se strinjajo. Torej, v tem programu piše, kdo je strokovna skupina, ki je pripravila program, kdo izvaja dodatno strokovno pomoč, urnik izvajanja. Kdo, kdaj, dan in uro in potem prilagoditve. (svetovalna delavka, OŠ)

Vendar prinaša individualiziran pristop tudi izzive za učitelje. Nekateri zato iščejo rešitve izven pouka: Če imaš enega priseljenega otroka in se greš individualni pristop, potem delo teče počasneje. Zave-

damo se, da tak otrok zaradi jezikovne bariere ne more usvojiti vsega in iščemo individualne rešitve. To delamo izven pouka, ker če to delaš znotraj pouka in imaš enega takega, to pomeni, da ostalih 28 klepeta. (učiteljica, SŠ)

Učenje jezika in kulture

Največ energije, poudarka in virov pri vključevanju priseljenih otrok je namenjeno učenju slovenskega jezika. Ker ima Slovenija model neposredne vključitve v redni izobraževalni sistem, so učenci in dijaki takoj vključeni v razred z možnostjo dodatnega učenja slovenskega jezika. Po Zakonu o osnovni šoli (8. člen) je za priseljene učence v prvem letu organiziran pouk slovenskega jezika in kulture. Število ur je odvisno od velikosti skupine in od ocenjevalnega obdobja, v katerem se vključijo v šolo (od 120 do 180 ur). Za tiste, ki se vključijo v drugem ocenjevalnem obdobju, je uvedenih še dodatnih 35 ur slovenščine. Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah pa dijakom priseljencem omogoča od 90 do 160 (in več) ur učenja slovenščine na intenzivnem tečaju (3. člen). Kot je razvidno iz spodnje izjave, mnogim učencem oziroma dijakom to ne zadošča in potrebujejo dodatno pomoč, brez katere težko sledijo pouku, zlasti v višjih razredih osnovnih šol in v srednjih šolah.

V mojem razredu, kjer sem razrednik, imam enega Albanca, ki je tu tretje leto. Njemu po pravilniku ne pripada več tečaj slovenščine, a jezika ne zna, komaj me razume. Potrebuje pomoč. (učiteljica slovenščine, SŠ)

V nekaterih, zlasti osnovnih šolah se učitelji prilagajajo, nudijo dodatno pomoč, učna gradiva, prilagodijo poučevanje in ocenjevanje. Iščejo tudi rešitve, kako premostiti finančne in organizacijske ovire:

Finančne omejitve so, ker ministrstvo financira le toliko ur, kar je premalo. Ker mi skušamo pomagati še znotraj šole z dopolnilnim poukom, k pedagogom jih tudi vključujemo, ker imajo to individualno pa dodatno strokovno pomoč. Potem svetovalna služba, skušamo pomagati, vrstniško pomoč organiziramo, samo to ni tako enostavno. (ravnatelj, OŠ)

Čeprav je učenje jezika prepoznano kot ključen izziv in osnova za uspešno vključevanje, pa je bil večkrat poudarjen tudi pomen dobrega počutja in sprejetosti učencev, psihološke podpore.

Dobro, naš v osnovi največji izziv je, da te otroke naučimo našega jezika. To je povsem jasno, da brez jezika ne bodo nikakor uspeli. Mi istočasno zelo poudarjamo sprejetost učencev, ker če ta otrok doživi, da ni sprejet, kot se je dogajalo na ne-

katerih slovenskih šolah ... da je bilo jasno začutiti, da niso dobrodošli ... Ti učenci se zaprejo, postanejo depresivni, apatični, melanholični in od njih ne dobite nič. (ravnatelj, OŠ)

Ocenjevanje

Prvo leto so lahko učenci in dijaki neocenjeni, dve leti pa imajo možnost prilagoditev pri ocenjevanju v obliki napovedanih ocenjevanj, pretežno ustnega ocenjevanja, podaljšanega časa za pisanje, učitelji jim prevajajo besede, ki jih še ne razumejo, lahko uporabljajo slovarje in drugo. Šole in učitelji k temu pristopajo različno, nekateri spodbujajo ocenjevanje že prvo leto, nekatere pa dejstvo, da so učenci neocenjeni prvo leto, jemljejo kot normo.

Otroke poskušamo ocenjevati – kljub temu, da pravila dovoljujejo, da jih prvo leto ne ocenjujemo – skozi individualni načrt, in sicer glede na njihov napredek in cilje, ki si jih zastavi razred. Seveda imajo tudi možnosti prilagoditev; zato se dogovorimo o načinih ocenjevanja, o časovnici in številu ocen. To je za otroke zelo dragoceno, saj če otrok šolskega eseja ne napiše septembra, ga lahko napiše maja. (ravnatelj, OŠ)

Učitelji se v praksi pri ocenjevanju učencev priseljencev pogosto znajdejo pred izzivi, pogosto zaradi pomanjkanja jasnih ciljev in usmeritev ter opredelitve minimalnih standardov, kar potrjujejo izjave v pogovorih v okviru fokusnih skupin:

Učiteljica 1: Kako oceniti, koga oceniti. Otrok pride sem, ne pozna jezika. Kako pridobiti te ocene – nekateri čakajo tudi po eno leto. Prvo leto ne potrebujejo ocen, ampak vseeno želiš otroku dati neko oceno, ker včasih tudi sami želijo vedeti, kje so. Tukaj vidim težavo. Mi jih že spodbujamo v neko delo ali pa obeležujemo neke dneve, ampak tukaj pa se vidi, da se lovimo.

Učiteljica 2: Tudi že, da določimo, kaj je napredek. Ker vsak vidi drugače. Zame na primer veliko napredujejo, ker na začetku ne izgovorijo niti besede in potem, če se že samo predstavijo, opišejo, vprašajo, če lahko gredo na wc, povedo, da so bili bolni. Ko ustvarjajo neko besedišče, je zame že en napredek, ampak ni dovolj za napredek pri predmetu.

Učiteljica 3: Ker pri vsakem predmetu imajo neke minimalne standarde znanja. In načeloma jih morajo dosegati, če hočejo iti v naslednji razred. Zdaj oni napredujejo, pridobivajo neko dodatno znanje, ampak vseeno je to premalo. Velikokrat funkcioniramo tako, da pripravimo neka vprašanja, ki se jih naj naučijo. Ampak to ni to, to niso minimalni standardi.

Učitelji so večkrat izpostavili tudi problematično nižanje standardov. Poseben izziv za učitelje predstavljajo otroci, ki se vključijo v deveti razred osnovne šole in morajo biti zaradi zaključevanja šolanja na koncu šolskega leta ocenjeni:

Gotovo veste, da je lahko prvo leto otrok neoce-njen, tako da o tem ne bom govorila. Problem je sivo področje – NPZ in deveti razred. Ker ko otrok pride prvo leto v deveti razred, mora biti na koncu ocenjen. To je pogoj potem za v srednjo šolo. /.../ Na sistemskem nivoju bi bilo potrebno nekaj na-rediti. Zakaj? Ker je sicer velika stiska. Velika stiska otroka, družine in na koncu koncev tudi učiteljev. (svetovalna delavka, OŠ)

Zaključek

Kot ugotavljajo Sedmak idr. (2020), je osrednja težava v pomanjkanju celostnega in systemskega pristopa k vključevanju priseljenih otrok. Trenutno je celoten proces sprejema in vključevanja otrok prepuščen posamezni šoli, ravnateljem oziroma učiteljem, njihovi občutljivosti, ozaveščenosti, pripravljenosti in iznajdljivosti. Obstaja veliko dobrih praks in angažiranih zaposlenih, ki pripravljajo nova gradiva, organizirajo učne ure in vključujejo priseljene otroke z veliko mere lastne iznajdljivosti. Tudi sicer je vprašanje vključevanja zvedeno skoraj izključno na proces učenja jezika, manj pozornosti pa je namenjeno širši socialni

vključenosti, psihološki podpori in drugim dejavnikom vključevanja. Učitelji izpostavljajo tudi pomanjkanje medkulturnih kompetenc in veščin za delo s priseljenimi otroki, s čimer se npr. ukvarja projekt *Le z drugimi smo*, ki ga podpira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, čemur bi bilo v bodoče potrebno nameniti več pozornosti. Potrebno pa bi bilo uvesti tudi stabilno financiranje integracijskih ukrepov in s tem vzpostaviti celovit in kontinuiran sistem vključevanja, z redno evalvacijo in izpopolnjevanjem.

Literatura

- Evropska komisija (2017): The Protection of Children in Migration. Dostopno prek: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20170412_communication_on_the_protection_of_children_in_migration_en.pdf
- Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrte in šole (2012). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Janta, B. & E. M. Harte (2016): Education of Migrant Children: Education Policy Responses for the Inclusion of Migrant Children in Europe. Dostopno na: www.rand.org/pubs/research_reports/RR1655.html
- Sedmak, M., Gornik, B., Medarić, Z., Zadel, M., Dežan, L. (2000): Educational community and school systems : Slovenia : migrant children and communities in a transforming Europe. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče, ZRS, 2020. 1 spletni vir (1 datoteka PDF (30 str.)), ilustr. http://www.micreate.eu/wp-content/uploads/2020/09/D4.1-National-Report-on-Educational-Community_Final_ZRS111.pdf
- Sedmak, M., Medarić, Z., Gornik, B., Dežan, L. (2000): Integracija priseljenih otrok v slovenski izobraževalni sistem : odsotnost celovitega systemskega in otrokosrediščnega pristopa. V: IGNJATOVIČ, Miroljub (ur.), KANJUO-MRČELA, Aleksandra (ur.), KUCHAR, Roman (ur.). Družbene neenakosti in politika : Slovensko sociološko srečanje, Ljubljana, 6.-7. november 2020. 1. natis. Ljubljana: Slovensko sociološko društvo. 2020, str. 69–73.

